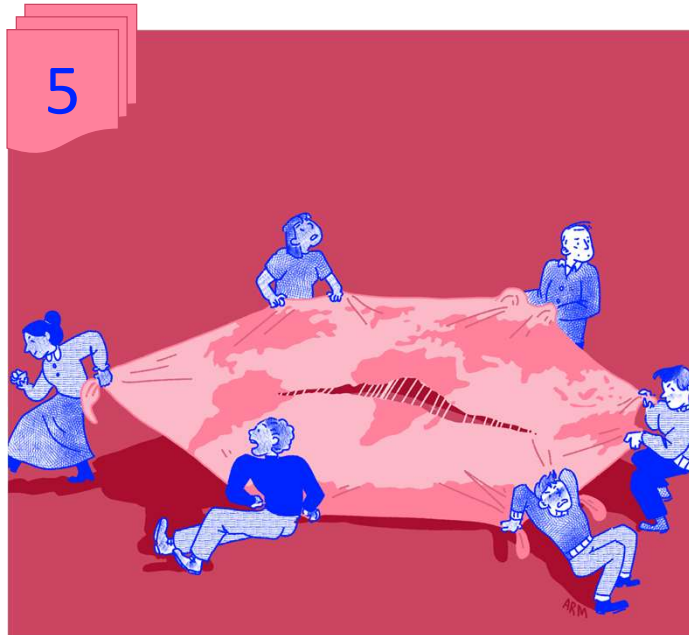

Vrijheid

WAT STAAT ER OP HET SPEL?

Petra Bolhuis
Maieutiek 2026

MaieutiekVrijheid_2026

1

1

Onvoorspelbaarheid

- Onvoorspelbaarheid is het effect van een positieve vrijheid waarin mensen verschillend mogen zijn.
- Onvoorspelbaarheid hoort bij wat Snyder 'de vijfde dimensie' noemt. Het gaat daarbij niet om wat 'is', maar om wat zou moeten zijn. Snyder ontleent dit aan Stein (106), maar werkt het op zijn eigen wijze uit.
- Als er sprake is van positieve vrijheid dwingen mensen elkaar niet in een voorspelbare vorm, maar respecteren zij het anders zijn van de ander.

MaieutiekVrijheid_2026

2

2

Taal voor wat (nog) niet is (107 ev.)

- Havël was bezig met de tweede wet van de thermodynamica. (<https://www.allaboutscience.org/dutch/tweede-wet-thermodynamica.htm>) en past dat toe op de samenleving:
- Wanorde, d.w.z. entropie, neemt toe met het verstrijken van de tijd. Morele normen of ethiek houden de chaos binnen de perken. Normalisatie bevestigt juist de entropie.
- Havël en ook Weil zoeken dus een beschrijving voor de transcendentie en beiden gebruiken de taal van natuurwetenschappen. Maar ze beschrijven zwaartekracht (Weil) of entropie (Havël) als een beschrijving van de existentie van de mensen.

MaieutiekVrijheid_2026

3

3

Havel (1936-2011)

- Snyder las Havël in 1989. Havel eindigde na een gevangenschap als president.
- Geboren in Tsjechoslowakije leeft hij zowel o.i.v. het nazisme (1938) als van het communisme (1948). Praagse lente (1968) totdat de Russen binnenvielen.
- Havël schrijft een toneelstuk over zijn eigen positie als dissident met schrijfverbod. De dissident moet in het stuk zijn eigen rapporten schrijven. Cynisme over elk systeem wakkert conformisme aan. Havël ontsnapt even aan het toezicht en spreekt met andere dissidenten aan de Poolse grens over wat er toe doet als niets er toe lijkt te doen. (104) Het 'doen alsof', de leugen is onvrijheid zegt Havël. Normaal = wat anderen doen, conformisme en betekenisloosheid
- Moderne tirannie dwingt mensen in een mal en verzet is dus onvoorspelbaarheid.
- 'Leven in waarheid' gaat over houding en gedrag, niet over zekere kennis. Het is als het kind in het sprookje 'De kleren van de keizer' van Andersen, dat roept dat de keizer geen kleren aan heeft.
- Hij schrijft dat benoemen wat iedereen weet en ziet en toch negeert, een doorbraak is van de waarheid in een wereld van leugens. Daarmee schept het vrijheid.

MaieutiekVrijheid_2026

4

4

Emancipatie en vrijheid

- Emancipatie is volgens Snyder altijd een negatieve vrijheid: je wilt ergens van bevrijd worden. 'Niet alleen in Oost-Europa maar ook in Amerika en Europa was er de roep om afscheid van de oude seksuele- en gendernormen', schrijft hij.
- Snyder ziet dit als een beweging die zich wil bevrijden van de ouderen. Daarna ging deze generatie over op vrijheid van overheid en daarmee maakte de generatie van '68 het hun kinderen lastig om in vrijheid op te groeien. (Blz 123)
- Kritiek: Moet hier geen verschil gemaakt worden tussen wettelijke ongelijkheid (deels negatieve vrijheid) die moet worden opgeheven en innerlijke soevereiniteit die daarna en daarnaast tot stand moet komen (positieve vrijheid)?

MaieutiekVrijheid_2026

5

5

Leslie Kolakowski (1927-2009)

- Snyder baseert zijn pluralisme van waarden op de Poolse filosoof Kolakowski, die opgroeide met het Marxisme, promoveerde op Spinoza en een vooraanstaande intellectueel werd in Polen. Hij werd dissident na een bezoek aan Moskou onder Stalin en leefde vanaf 1968 in ballingschap. Daar werkte hij aan een kritiek op het Marxisme dat best zwaar viel onder links intellectueel in West Europa. Hij benadrukt het belang van twijfel en het weten dat je het niet weet.
- Kolakowski zegt dat er nieuwe waarden bij kunnen komen die ontstaan wanneer we het onverwachte doen. Die waarden zijn in zijn ogen het belangrijkste. Kolakowski schrijft: "Mijn bestaan krijgt alleen vorm doordat het voortdurend grenst aan het onvoorspelbare". (126)

MaieutiekVrijheid_2026

6

6

Leugen, weten en vrijheid

- Kolakowski is bevriend met de Paus Johannes Paulus II en Berlin, die hem ook naar Oxford haalt.
- Ook Kolakowski heeft -en dat laat Snyder wat onderbelicht- grote moeite met positieve vrijheid.
- Evenals Berlin vindt Kolakowski dat je categorieën helder moet houden: vrijheid = geen belemmeringen,
- Honger en armoede zijn erg, volgens hem en wellicht een gevolg van onrecht, maar geen onvrijheid in zichzelf.
- Ingrijpen, dus positieve waarden gebruiken om zaken te veranderen, is risico nemen op het verlies van vrijheid.

MaieutiekVrijheid_2026

7

7

De positieve vrijheid van Snyder en Kolakowski

- Kolakowski is de meester van de pluraliteit, de twijfel en het relativiseren. Elke waarde die er toe doet is belangrijk, maar op enig moment botst het met andere waarden.
- Dát is wat Snyder bij Kolakowski leest. Hij plaatst dit tegenover een totalitair systeem dat suggereert dat er een eenheid denkbaar en leefbaar is waarin dat botsen ophoudt.
- Hij vergeet dat Kolakowski zelf ook waarschuwt voor positieve vrijheid omdat ook daar een totaliserende tendens kan ontstaan.
- Kolakowski relativeerde ook zichzelf: zijn laatste boek '*My Correct Views on Everything*' (2005) Hierin fileert hij dogmatische denkers en hun ideologieën. (bron: Alicja Gescinska 2025)

MaieutiekVrijheid_2026

8

8

De relativiteit en de positieve vrijheid

- Kolakowski zegt dat er altijd meerdere waarden zijn en dat is de realiteit van het kwaad. (125)
- Nagel (1937) voegt daaraan toe dat het mogelijk is juist te oordelen zonder sluitende verantwoording.
- Snyder stelt: Negatieve vrijheid heeft geen waarden, want als de barrières opgeheven zijn mag alles tegen iedereen die je vrijheid blokkeert.
- Snyder gaat over op Aristoteles en Arendt die ook een moreel pluralisme beschrijven.

MaieutiekVrijheid_2026

9

9

De onvoorspelbaarheid en de vrijheid bij Arendt

In haar boek *'De menselijke conditie'* beschrijft Arendt wat mensen doen. Daarin zoekt ze ruimte voor onvoorspelbaarheid en zegt ze dat de vrijheid ligt in het handelen. Doordat ze arbeid en werk als noodzakelijk en voorwaardelijk beschrijft creëert ze ruimte om vrijheid zonder dwang van de noodzaak te beschrijven. Wat blijft is het risico van dwang van anderen:

- positieve vrijheid zal anderen dwingen teneinde het goede te bereiken,
- negatieve vrijheid zal anderen dwingen om ruimte voor eigen vrijheid te creëren.
- Voor Arendt liggen de negatieve vrijheid en alle zorgende positieve vrijheid beide buiten het domein van vrijheid. Ze draait het om: als je vrij bent kun je handelen en spreken. Dat lost veel op. Wat blijft is het probleem van de onvoorspelbaarheid

MaieutiekVrijheid_2026

10

10

De onvoorspelbaarheid aanpakken

- De onvoorspelbaarheid aanpakken zonder de vrijheid op te heffen is een wankel pad, ook bij Arendt. Ze noemt als handvatten:
- Het doen van beloften. Dat doe je vrijwillig aan andere vrije mensen. Het doel is om als veranderend individu over tijd heen betrouwbaar te kunnen zijn in een open en veranderende context
- Het vergeven. Dat maakt het mogelijk voor mensen om wat Snyder noemt 'de vijfde dimensie' betreden. Mensen weten niet zeker en zoeken tastend wat te doen. Dan moeten er fouten gemaakt mogen worden. Anders gaat iedereen teruggrijpen op dwangmatige (schijn)zekerheden.

MaieutiekVrijheid_2026

11

11

Onvoorspelbaarheid Rorty (1931-2007)

De Amerikaanse filosoof die Snyder niet noemt, maar wel soortgelijke analyses maakt is Rorty.

Rorty is meer pragmatisch. Hij probeert spelregels te bedenken hoe met de waardenpluraliteit om te gaan zonder in relativisme te vervallen. Hij vertrouwt op het liberale proces van het zoeken van een weg zonder onderliggende waarden. Hij heeft geen oog voor de tragiek en het transcendente.

Veel analyses van het verschil in waarden spelen een rol binnen onderdrukkende systemen. Het is de vraag of het pragmatisme van Rorty stand houdt in het Amerika van Trump.

MaieutiekVrijheid_2026

12

12

De waarde van vrijheid

Waarom moeten we zo strijden voor vrijheid als er toch geen absolute kennis of waarden op het spel staan?

Kolakowski schreef in essays 1983:

‘vrijheid is de grootste schat van de mensheid. (..) het is echter een schat die gelijk lucht bijna onwaarneembaar is, zolang wij hem niet missen.’ (Gescinska 2025)

MaieutiekVrijheid_2026

13